

День і ранній вечір 26 вересня 1937 року.
Місто Мемфіс (штат Теннессі) та його околиці.

ДЕКОРАЦІЇ:

Декорації до цієї п'єси будуть, природно, різні — в залежності від можливостей сцени в тих театрах, де її ставитимуть. Тому пропозиції, подані нижче, лише в загальних рисах відтворюють те, що автор «бачить». А бачить автор ось що: центральна й передня частина сцени — це приймальна палата лікарні; саме тут відбуватимуться головні події п'єси. Стіл і стілець реєстратора стоять у центрі сцени (реєстратор має сидіти обличчям до глядачів). Двері праворуч ведуть на вулицю; двері ліворуч — до інших приміщень лікарні. Майже нічого більше; можливо, ще лавка, два-три стільці. Вздовж задньої частини сцени, а може, і до половини обох її боків, слід поставити поміст, в різних місцях якого, на тлі мінімальних декорацій, розіграватимуться інші картини п'єси. Ніяких громіздких речей там не повинно бути, бо вся задня стіна сцени заповнена небом, і небо змінюватиметься від картини до картини: спочатку розпечено-блакитне, потім надвечірне і, нарешті, величний червоно-жовтогарячий захід сонця. Ці фарби в залежності від дії то яскраво племіють, то тьмяніють, і тоді залишається тільки легенький натяк на колір.

Коли піднімається завіса, сцена деякий час залишається темною на тлі розпечено-блакитного неба. Музика звучить кілька хвилин і завмирає, коли спалахує світло й починається...

СМЕРТЬ БЕССІ СМІТ

П'ЄСА НА ВІСІМ КАРТИН

ДІЙОВІ ОСОБИ:

БЕРНІ — худий негр років сорока.

ДЖЕК — темношкірий негр, огрядний, з вусяками, низьким соковитим голосом; сорок п'ять років.

БАТЬКО — худий лисючий білий, років п'ятдесят п'яти.

МЕДСЕСТРА — біла дівчина, народилася й виросла на Півдні, пишні форми, волосся темне або руде, вродлива, часом сміється надто голосно; двадцять шість років.

САНІТАР — світлошкірий негр, чисто виголене обличчя, охайний, педантичний; двадцять вісім років.

ДРУГА МЕДСЕСТРА — біла дівчина, також виросла на Півдні, блондинка, не дуже приваблива, років тридцяти.

ЛІКАР-СТАЖИСТ — білий, уродженець Півдня, блондин, ставний, добродушне, приємне обличчя; тридцять років.

КАРТИНА ПЕРША

Куток у барі. Берні сидить за столиком, перед ним — пляшки пива, в руці у нього склянка. Озираючись, входить Джек з пляшкою пива в руці; він не бачить Берні.

БЕРНІ (впізнаючи Джека; здивовано, радісно). Гей!

ДЖЕК. М-м?

БЕРНІ. Гей! Джек!

ДЖЕК. М-м?.. Що! (Впізнає його.)

Берні!

БЕРНІ. Ти що тут робиш, хлопче? Іди сюди, сідай.

ДЖЕК. Щоб я пропав...

БЕРНІ. Іди, сідай, Джек.

ДЖЕК. Авжеж... точно... ну, щоб я пропав! (Підходить до столу, сідає.) Берні! Боже, ну й спекота ж сьогодні. Як ся маєш, хлопче?

БЕРНІ. Добре, добре. Яким тебе вітром сюди занесло?

ДЖЕК. О, я подорожую. Проїздом.

БЕРНІ. Не сидиться на місці, га? От уже кого я не сподівався побачити тут, так це тебе, хлопче! Світ тісний, га?

ДЖЕК. Атож.

БЕРНІ. То не сидиться, га? Куди ж ти простуєш?

ДЖЕК (майже таємниче). На північ.

БЕРНІ (сміється). На північ! Це місце велике, друже, — північ.

ДЖЕК. Авжеж — це місце велике.

БЕРНІ (після паузи; знову сміється). Ну, то куди ж саме, хлопче? Куди саме на північ?

ДЖЕК (опустивши очі, гордо). В Нью-Йорк.

БЕРНІ. В Нью-Йорк!

ДЖЕК. Атож, атож.

БЕРНІ. В Нью-Йорк, кажеш? Ну-ну. А навіщо ж тобі треба в Нью-Йорк?

ДЖЕК (знову опустивши очі). Ну... тее...

Там у мене є деякі справи. А ти що поробляєш, друже?

БЕРНІ. То в Нью-Йорк, кажеш?

ДЖЕК (йому явно кортить усе розповісти). Атож.

БЕРНІ (розуміючи це). Ну, це просто здорово. Слухай, хочеш пива? Вип'єш іще пива?

ДЖЕК. Ні, мені вже треба йти. Ну, хіба що...

БЕРНІ (підводиться з-за столу). Та чого там, випий. Така спекота! Перехили пляшку-другу, прохолодися.

ДЖЕК (відкидається на стільці). А-а, гаразд. Згода! Катай, Берні.

БЕРНІ (з долларом у руці). То я візьму пару пляшок. Кажеш, у Нью-Йорк, га? Що ж ти там робитимеш, Джек? Га? (Виходить.)

ДЖЕК (сміється). Почуєш — здивуєшся, хлопче; почуєш — здивуєшся.

Ця частина сцени поринає в темряву, світло спадає в іншому місці, починається...

КАРТИНА ДРУГА

Частина веранди. Просиджені плетені меблі. Батько медсестри сидить у кріслі, на підлозі коло нього — ціпок. З будинку долинає музика — грає електрорепетитор. Музика звучить надто гучно.

БАТЬКО (хапається руками за бильця крісла; нарешті не витримує). Зупини його! Зупини!

МЕДСЕСТРА (з кімнати). Що? Що ти кажеш?

БАТЬКО. Зупини його!

Заходить медсестра в білому халаті й косинці: вона збирається на роботу.

МЕДСЕСТРА. Я не чую тебе; що тобі треба?

БАТЬКО. Вимкни її! Вимкни цю кляту музику!

МЕДСЕСТРА. Але ж, батьку...

БАТЬКО. Вимкни її!

Медсестра стомлено знижує плечима, обертається, йде до кімнати. Патефон замовкає.

Кляті негритянські пластинки. (До медсестри, яка залишається в кімнаті). Мені голова болить.

МЕДСЕСТРА (з'являється знову). Що?

БАТЬКО. Кажу, мені голова болить; ти весь час крутиш оті кляті пластинки; у мене голова розколюється; ставиш без упину оті кляті негритянські пластинки на повну силу... а у мене мігрень...

МЕДСЕСТРА (стомлено). Ти прийняв пілюлі?

БАТЬКО. Ні.

МЕДСЕСТРА (обертаючись). То я тобі зараз принесу...

БАТЬКО. Я не хочу їх приймати!

МЕДСЕСТРА (підкреслено терпеливо). Гаразд. Тоді я не принесу.

БАТЬКО (після паузи; вже не так голосно, вередливо). Весь час ти крутиш оті кляті пластинки...

МЕДСЕСТРА (роздратовано). Пробач, батьку. Я не знала, що тобі болить голова.

БАТЬКО. Не розмовляй зі мною таким тоном!

МЕДСЕСТРА (тим самим тоном). Яким це таким тоном?..

БАТЬКО. Не переч мені!

МЕДСЕСТРА. А я й не перечу. Мені зовсім не хочеться перечити; для цього зараз надто жарко. (Пауза; потім спокійніше.) Але я не розумію, чому в цьому домі не можна прослухати й однієї пластинки без того, щоб...

БАТЬКО. Бо вони здійсмають клятий галас і більше нічого; галас та й годі.

МЕДСЕСТРА (після паузи). Отже, сьогодні ти мене на роботу не одвезеш. Виходить, що через твою мігрень ти не зможеш одвезти мене сьогодні до лікарні.

БАТЬКО. Не зможу!

МЕДСЕСТРА. Я так і знала. Ну, звичайно, сама я поїхати також не зможу, бо машина буде потрібна тобі.

БАТЬКО. Так.

МЕДСЕСТРА. Так. Я не сумнівалася в цьому. Що ж ти збираєшся робити, батьку? Сидітимеш отак увесь день на веранді зі своєю мігренню й дивитимешся на машину? Сидітимеш отут і дивитимешся на неї? Сидітимеш тут з рушницею й стежитимеш, щоб якась пташка не накапала на неї, чи що?

БАТЬКО. Машина буде мені потрібна.

МЕДСЕСТРА. Та звісно ж.

БАТЬКО. Я сказав, вона буде мені потрібна.

МЕДСЕСТРА. Авжеж... Я чула. Вона буде тобі потрібна.

БАТЬКО. Так, буде!

МЕДСЕСТРА. Аякже, аякже. Ти збираєшся підкотити на ній до Клубу демократів, так? А там на тебе вже чекатиме оте

збіговисько нероб, так? Ти прийдеш, і ви почнете теревеніти, і ти удаватимеш з себе геніального політика. Так, чи ні, га?

БАТЬКО. Ну, годі.

МЕДСЕСТРА. Ти засядеш там з отими нікчемами, з отими волоцюгами... запалиш одну з тих дорогих сигар, які ти не маєш права палити, на які в тебе немає грошей, вірніше, в мене немає грошей... сигару такого самого гатунку, як і в його честі мера... Ти сидітимеш там і вихвалитимешся, що ми от з мером, мовляв, запанібрата. І корчитимеш із себе велике цабе, хоч насправді ти...

БАТЬКО. Ану замовкни, чуєш?

МЕДСЕСТРА... нахлібник... лакуза.

БАТЬКО. Замовкни!

МЕДСЕСТРА (*швидше*). Ось для чого тобі потрібна машина, батьку, і ось чому мені доведеться труситися до лікарні в розпеченому, смердючому автобусі.

БАТЬКО. Сказано тобі, замовкни! (*Пауза*.) Мені вже остогидло слухати, як ти глузуєш з нашої дружби з мером.

МЕДСЕСТРА (*зневажливо*). Дружби!

БАТЬКО. Авжеж, дружби.

МЕДСЕСТРА. А я от, знаєш, що зроблю: його честь мер лежить зараз у нашій лікарні, видужує... Коли я приїду до лікарні... якщо мені пощастить дістатися туди на тому клятому автобусі... Я зайду до нього в палату і спитаю, яка це між вами «дружба»; зайду і...

БАТЬКО. Не смій турбувати його, чуєш?

МЕДСЕСТРА. Чому ж, мер, напевно, дуже зрадіє, якщо дочка одного з його найширших друзів зайде до...

БАТЬКО. Дивись, накоїш клопоту!

МЕДСЕСТРА (*дуже саркастично*). О, як же я можу накоїти клопоту, батьку?

БАТЬКО. Я тебе попередив. Май на увазі.

МЕДСЕСТРА. Оце так дружба, нічого не скажеш. Ану стривай-но, у мене сяйнула чудова ідея: ти ж можеш підвезти мене до лікарні й разом уже відвідати свого широго друга мера! Оце так ідея! Просто чудо!

БАТЬКО. Облиш! Чуєш, облиш!

МЕДСЕСТРА (*стиха*). Як же ж ти мені остогид.

БАТЬКО. Що? Що ти сказала?

МЕДСЕСТРА (*дуже спокійно*). Я сказала, що ти мені остогид, батьку.

БАТЬКО. Он як? Он як?

Він піднімає свій ціпок, кілька разів стукає ним по підлозі. Спочатку це справді вибух гніву, та поступово удари слабшають, і ось він уже безпорадно, безсило трясє ціпком; нарешті рука його опускається зовсім. Медсестра мовчки, спокійно спостерігає цю сцену.

МЕДСЕСТРА (*ніжно*). Ну, як? Все?

БАТЬКО. Іди геть; іди на роботу:

МЕДСЕСТРА. От тільки дам тобі пілюлі й піду.

БАТЬКО (*мляво*). Я ж тобі сказав, я не хочу приймати їх.

МЕДСЕСТРА. А мене не обходить, хочеш ти чи ні...

БАТЬКО. Я тобі не пацієнт з твоєї лікарні!

МЕДСЕСТРА. І слава богу.

БАТЬКО. Але їх ти краще доглядаєш, ніж мене!

МЕДСЕСТРА (*стомлено*). У мене немає пацієнтів, батьку; я не працюю в палаті; зрозумієш ти це нарешті, чи ні? Я приймаю хворих, я — реєстраторка. І ти чудово все знаєш; чому ти вдаєш, ніби тобі це невідомо?

БАТЬКО. Якби ти працювала в... цій як його... палаті... ти б приділяла своїм пацієнтам більше уваги, ніж мені.

МЕДСЕСТРА. Хто ти такий, батьку? Хто ти? Ти хворий? Чи ні? Ти... нещасний каліка чи бадьорий здоровань, що одразу по тому, як я вийду з дому, схопиться із свого крісла й помчить на машині до Клубу демократів на збіговисько волоцюг? Вирішуй, батьку, бо водночас і тим, і тим ти не можеш бути.

БАТЬКО. Дай мені спокій.

МЕДСЕСТРА. І тим, і тим бути не можна.

БАТЬКО. Дай мені спокій, кажу.

МЕДСЕСТРА (*після паузи*). Ну, мені треба йти.

БАТЬКО (*уділиво*). А чому ж це твій залицяльник не відвозить тебе на роботу?

МЕДСЕСТРА. Гаразд, замовкни.

БАТЬКО. Чому ти його не примусиш, щоб він заїздив за тобою, га?

МЕДСЕСТРА. Замовкни, кажу!

БАТЬКО. Чи, може, йому подобається тільки відвозити тебе сюди, ввечері, коли надворі темно й ніхто не бачить; коли досить темно для того, щоб милуватися з ним в його автомобілі? Може, тому, га? Чому ти не запрошуєш його до будинку й не даєш мені глянути на нього; чому ти весь час ховаєш його від мене?

МЕДСЕСТРА (*розгнівано*). Питаєш, чому, батьку?.. (*Робить короткий жест, вказуючи рукою на все, що оточує її*.) А тому, що я не хочу, щоб він...

БАТЬКО. Я чую вас; я чую вас вечорами; я чую, як ти хихотиш, і як ви вовтузилися в його машині; я чую вас!

МЕДСЕСТРА (*голосно, намагаючись перекричати його*). Я іду, батьку!

БАТЬКО. Будь ласка, будь ласка, йди!

МЕДСЕСТРА. І піду, чорт забирай!

БАТЬКО. То йди! Іди!

Медсестра на мить втуплюється в нього поглядом, повертається, виходить.

БАТЬКО. І дивись, не заночуй у нього в автомобілі перед нашими ворітьми. Чуєш? (Пауза.) Чуєш?

Світло гасне й спалахує в іншому місці; починається...

КАРТИНА ТРЕТЯ

Гола площадка. Входить Джек, він адресує свої слова вглиб сцени, а також до невидимого дзеркала на невидимому туалетному столику. Музика в цій картині притишена, вона долинає ніби здалека.

ДЖЕК. Гей... Бессі! Вставай. Гей... чуєш, любя? Годі спати, прокидайся. Ну, давай, давай, скоро вечір; треба вирушати, час їхати далі. Гей... Я подзвонив тому сучому сину в Нью-Йорк... Все йому сказав, геть чисто все. І твої слова повторив. Ну, прокидайся ж, серденько, час виїздити з цієї клопівни; нам треба дістатися в Мемфіс до сьомої години, а потім... ж-ж-ж — ми беремо курс прямо на північ. І — здрастуй, Нью-Йорк! Я все виклав тому падлюці... Я сказав: «Послухай-но, в тебе немає виключних прав на Бессі, таких прав ні в кого немає... Бессі робить тобі послугу... тільки послугу та й по всьому, чорт забирай. Вона не зобов'язана співати для тебе». Я сказав: «Бессі перевтомилася... Мандри набридли їй, вона хоче відпочити». А він каже: «Ти не викручуйся... Бессі сама мені обіцяла». А я кажу: «Послухай-но... не хвилюйся... ніхто не збирається викручуватись... Бессі співатиме. Вона наспіває для тебе оті всі трикляті пластинки... Я тільки хочу втовкмачити тобі, щоб ти зрозумів раз і назавжди, що в тебе немає виключних прав на Бессі... Їх ні в кого немає». (Сміється.) Я сказав йому, що ти вільна пташка, серденько. Вільна пташка, чорт забирай! (Дивиться на неї, хитає головою.) Нічогенька собі пташечка! Я оце ходив униз виписатися з готелю. Спускаюся сходами, аж дивлюсь, назустріч мені — мій старий приятель... Ну, сіли ми в барі, перешилили по одній, по другій, він і питає: «Що ти поробляєш зараз? Як ти опинився в цьому задріпаному готелі?» А я відповідаю: «Везу з собою одну пташку. Везу її на північ; мене нагорі чекає така пишна жіночка; вона відсипляється після минулої ночі». А він каже: «Тебе завжди й усюди чекає нагорі яка-небудь пишна жіночка, хлопче, я не пам'ятаю випадку, щоб такого не було». А я кажу: «Але зараз це тобі не проста жіночка... це, хлопче, справжня знаменитість... моя пташка співає, та ще й як... і гаманець у неї отакій!» А він засміявся й каже: «То хто ж це в тебе там, хлопче?» Я відповідаю: «Спробуй, вгадай». А він мені: «Отакої... Як же я вгадаю». І тут я кажу йому: «Я подоро-

жую з міс Бессі Сміт». Він тоді вирячився на мене й каже тихо-тихо: «Господи, хлопче, невже з самою Бессі?» А я йому... гордовито так: «Атож, ти не помилився, чорт забирай, з самою Бессі». Ну, він, звісно, одразу захотів познайомитися з тобою. Отже, давай злізай з ліжка; спустимося вниз, бо я таки хочу показати тебе, похизуватися. Ну ж бо, ворушись, мені просто треба показати тебе. Бо цей мій приятель одразу запитав: «А що сталося з Бессі?» А я відповідаю: «Тобто, як це — «сталося»? Бессі зараз нагорі, що ж могло з нею статися?» А він і каже: «Ні, я маю на увазі, де вона була, що робила протягом останніх чотирьох-п'яти років? Адже ж був час, хлопче, коли і в Чикаго, і в Нью-Йорку, і взагалі геть усюди тільки про неї й говорили. Вона все ще співає?» Ні, ти чуєш, що він спитав? Отак і спитав: «Вона все ще співає?» Ну, а я відповідаю... відповідаю, що ти була перевтомилася... відпочивала. Бачиш, про тебе не забули, серденько, але людям уже спадають на думку всілякі запитання. ТОЖ ВСТАВАЙ! Сьогодні ми беремо курс на північ, і коли ти прийдеш у Нью-Йорк... Ти покажеш їм, де була й що робила. Вони знов молитимуться на тебе, серденько... от побачиш... молитимуться! Я гнатиму машину до самого Нью-Йорка, щоб ти не спізнилася. Бо на це побачення тобі спізнюватися не можна. Тобто, любя, ти, звичайно, вільна пташка, і я сказав тому сучому сину, що в нього немає на тебе виключних прав... але ж, серденько... він таки теж зацікавлений в цьому... і тому тобі треба поспішати. Треба. Бо якщо найближчим часом ти не нагадаєш про себе, то люди перестануть питати, де ти була й що робила протягом останніх чотирьох-п'яти років... вони взагалі, взагалі перестануть питати про тебе! Чуєш? І хоч я сказав йому сьогодні, що ти багата... це вже неправда, Бессі. Вже неправда, серденько. Ця триклята поїздка дуже потрібна тобі... щоб знову стати на ноги. (Благально.) Чуєш, любя? Чуєш, серденько? Ти ж знаєш, що я не брешу тобі. Ну ж бо, вставай. Спустимося в бар, перешилимо по чарочці, по другій... познайомишся з моїм приятелем... а потім — у машину... і гайда! Бо вже пізно, серденько... Просто дуже пізно. (Веселіше.) Гей! Ти вже прокинулася? (Прямує до лаштунків.) Ну, тоді вставай, Бессі... одягайся. Бо ми знову беремо курс на північ!

В цій частині сцени гасне світло. Музика. Надвечірнє сонце — на всю сцену.

ГОЛОС ДЖЕКА. Ха-ха, дякую; вельми вдячний. (Грюкають дверцята автомобіля. Звук заведеного мотора.) О кей, поїхали: вперед!

Вихлопи мотора, чути, як автомобіль від'їздить, звук поступово завмирає вдалині. Фарби сонячного

заходу знову тьмяніють. Музика поступово завмирає, світло спалахує в іншому місці, починається...

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Приймальня палата лікарні. Медсестра сидить за столом реєстратури: санітар стоїть збоку, коло столу.

САНІТАР. Мер міста Мемфіс! Я увійшов до його палати, і він лежав там, мер Мемфіса. Він лежав на животі... з сигарою в зубах... незапалена сигара стирчала у нього з рота, і він жував її, жував велику, незапалену сигару... руками він гортав якісь папери, цілий стос паперів, і під грудьми у нього була подушка, щоб зручніше було гортати всі ті папери... і я увійшов і сказав: «Добрий день, ваша честь»... А він обернувся, глянув на мене й закричав: «Мені зад болить, забирайся звідси під три чорти!»

МЕДСЕСТРА (нестримно сміється). У нього зад такі перебинтований, це точно!

САНІТАР. І я вийшов, вискочив, швиденько зачинив за собою двері.

МЕДСЕСТРА. Мер з його гемороєм... щойно видалений геморою мера становить особливий інтерес для нашого закладу, бо наша лікарня побудована мером; його честь з перебинтованим задом перебувають тут, тому резиденцію уряду є тепер палата номер 206... Отже, будьте чемні й запобігливі. (Сміється.) За дві палати від нього лежить людина, яка увійшла сюди вчора ввечері, коли тебе не було... Ця людина увійшла, тримаючись руками за живіт, бо інакше її кишки випали б просто на цей стіл.

САНІТАР. Я чув...

МЕДСЕСТРА. Може, ця людина виживе, а може й ні, скоріше ні, але стан його честі мера хвилює нас значно більше, ніж стан цього бідолахи. Значно більше, сер.

САНІТАР (хихикає). Мені подобається ваш сарказм.

МЕДСЕСТРА. Що-що? Тобі подобається мій сарказм, кажеш? Щось, здається, ти мене неправильно зрозумів. Ану, як ти витлумачив мої слова? Що я, по-твоєму, мала на увазі?

САНІТАР. Ну, весь цей контраст. У вас, звичайно, викликає протест той факт, що мер із своїми шишками, і та бідна людина...

МЕДСЕСТРА. Протест! Ні, ви тільки послухайте: протест! Боже! Та він розмовляє як професор! Що... що означає це слово, хлопче? Оце слово «протест»? Га? Де ти нахапався отаких слів? Ні, тобі ще треба вчитися і вчитися. Так-от: ти, звичайно, мав рацію, коли гадаєш, що про того бідо-

лаху з розпанаханим черевом забули б так само, як про якого-небудь паршивого негритоса, якби мер раптом крикнув, що йому щось потрібно... навіть коли б цей бідолаха лежав на операційному столі... Вони б покидали його кишки просто на підлогу й кинулися до палати мера, якби його честь зажадав тільки сірника для своєї сигари... Ось що таке дійсність. Ось що таке факти. І я раджу тобі якнайшвидше познайомитися з ними.

САНІТАР. Я знаю... Я знаю, що мер — важлива особа. І він таки справляє враження такої... навіть коли лежить на животі, в тій позі... Я б хотів поговорити з ним.

МЕДСЕСТРА. Ні, ви тільки послухайте його! Поговорити з ним! Поговорити з мером? Навіщо ж це тобі?

САНІТАР. Я ж вам казав. Я казав вам, що не збираюся виносити судна й мити підлогу в операційній, аж доки в мене... виросте довга сива борода... Я... я... не зупинюся на цьому, я прагну більшого.

МЕДСЕСТРА (поблажливо). Ну, звичайно, звичайно.

САНІТАР. Я ж казав вам... Я прагну більшого...

МЕДСЕСТРА (хитає головою; зачудовано). О господи. Послухай... Невже ти не розумієш, що тобі й так страшенно пощастило, хлопче? На що ти, власне, розраховуєш? На те, що його честь мер підведеться з лікарняного ліжка й візьме тебе під свою особисту протекцію? Може, навіть поклопочеться за тебе перед президентом? А містер Рузвельт відрядить сюди за тобою свою дружину леді Елеонору? Чи, може, ти сподіваєшся на те, що тобі вручать кругленьку суму й скажуть: «Ось тобі стипендія, рушай, хлопче, на північ учитися»? Слухай, та ти просто нічого не тямиш! Я тобі ось що скажу... тобі й так страшенно пощастило. На що ж ти ще розраховуєш?

САНІТАР. На те, що мені пообіцяли... Не більше. Тільки на те.

МЕДСЕСТРА. Пообіцяли! Пообіцяли, кажеш? Слухай, хлопче, я тобі зараз поясню, що таке обіцянки. Невже ти ще не зрозумів, що все довкола складається із самих лише обіцянок і більше нічого? Обіцянки... та й по всьому! Мені особисто вони вже остогидли. Хочеш, я прочитаю тобі віршик? Хочеш послухати маленький віршик? Ось він: «Щоб у Білім Домі довіку засідати, треба лиш євреїв та негрів цілувати». І цей віршик, так, принаймні, мені розповідали, — саме цей, — містер і місіс Рузвельт співають одне одному за сніданком, попиваючи апельсиновий сік у Білому Домі. А ти, хлопче, кажеш, «обіцянки!» Саме оцим вони й займаються, щоб залишитись у Білому Домі.

САНІТАР. Але ж є люди, які вірять у щось більше, ніж обіцянки...

МЕДСЕСТРА. Га?

САНІТАР (на цей раз обережніше). Я кажу, що є люди, які вірять у щось більше, ніж обіцянки; є люди, які вірять у те, що треба діяти.

МЕДСЕСТРА. Що-що? Що ти сказав?

САНІТАР. Діяти... ді... А, гаразд, об-лишмо це.

МЕДСЕСТРА (очі її звузилися). Ні... ні, ти кажи далі... Діяти? Як саме діяти? Що ти маєш на увазі?

САНІТАР. Я нічого не маю на увазі... я сказав тільки...

МЕДСЕСТРА. Я чула. Ти знаєш... Я знаю, чим ти займався... Ти знову слухав того геніального білого лікаря... того великого вродливого лікаря-блондина, який дуже подобається тобі через те, що в нього такі ліберальні погляди, правда ж? Мого залицяльника (сміється). Мого кавалера... мого білого лицаря, який марнує час, роблячи примочки пристойним, добропорядним людям тут, у Мемфісі, тоді як в Іспанії лється кров. (Удавано-трагічно.) О, так, в Іспанії лється кров. А його не відпускають звідси! Ось що ти слухав.

САНІТАР. Я не мав на увазі цього... Я не прислухаюся... до таких розмов. Я виконую свої обов'язки в цій лікарні... Я намагаюсь...

МЕДСЕСТРА (зневажливо). Ти намагаєшся бути хорошим з усіма, правда ж? Спочатку ти стоїш отут і, що б я не казала, киваєш своєю кучерявою голівкою й бурмотиш: «Так, пані, так, пані», а потім, коли приходить лікар, ти ловиш його у кутку і починаєш співчутливо кивати головою йому... чекаючи, доки він заговорить про... обіцянки! ...і ...і про те, що треба діяти! ...Я тобі прямо кажу, він дограється, вскочить у халепу... і в цьому буде також і твоя провина.

САНІТАР. Ні, послухайте, я не...

МЕДСЕСТРА (гидливо). Оті його балачки! «Треба діяти!» Я знаю, що він має на увазі... те саме, що й ота зграя радикалів, яка з'явилася у нас минулої весни... яка зчинила бунт... підпалаила будинок! Оце йому потрібно... Здається... здається, комусь із твоїх перепаало тоді?

САНІТАР (стримано). Мого дядька задавив грузовик, що віз поліцейських...

МЕДСЕСТРА... Поліцейських, викликаних губернатором для придушення бунту! Діяти йому треба! Ось тобі маєш дії. Ти ж саме їх мав на увазі? Це ж про такі дії ти заводив розмови, коли ловиш його в кутку... і вдаєш, ніби тебе це страшенно цікавить? Слухай, хлопче... якщо ти збираєшся водитись з отими типами, то краще...

САНІТАР (квапливо). Та я ні з якими типами не вожуся... слово честі... І не думаю навіть. Мені просто треба...

МЕДСЕСТРА. От я тобі скажу, чого тобі просто треба... Я скажу, чого тобі треба, коли ти дорожиш цією своєю чудовою роботою... Затули свої вуха... і припни язика міцно-міцно. І ніколи більше не повторюй, що ти не зупинишся на цьому, що ти прагнеш більшого! Пам'ятай, що ти тут ходиш по натягнутому канату. І... і вночі... (вона починає хихикати)... і вночі, коли в тебе є вільна хвилинка й ніхто тебе не бачить... вночі і далі натирай руки, і шию, і обличчя отією маззю, що робить шкіру світлішою!

САНІТАР. Я цього не роблю!

МЕДСЕСТРА (тепер уже сміється голосно, нестримно). Натирайся отією маззю, щоб стати світлішим... але роби це у вільний час... у вільний, коли тебе ніхто не бачить.

САНІТАР (благально). Я не роблю цього!

МЕДСЕСТРА. Бреши-бреши! Та ти ж так...

САНІТАР. Те, що ви кажете, дуже...

МЕДСЕСТРА. Ти ж так заплутався! Ну, й вигляд ти матимеш, хлопче! Після всіх отих балачок з ним у кутку... Ну, й вигляд у тебе буде, боже!.. Вся та величезна чорна юрма маршируватиме вулицею з розгорнутими прапорами... вся величезна чорна юрма... а ти йтимеш посередині, і твоє знебарвлене сніжно-біле обличчя буде світитися на тлі отієї чорної зграї... (Вона аж згинається од сміху)... ох... о, господи... ох. Уявляю собі, який ти матимеш вигляд!

САНІТАР (жалібно). Будь ласка, облиште...

МЕДСЕСТРА. Ну, й вигляд!

САНІТАР. Будь ласка, перестаньте кепкувати з мене... Я не давав вам підстав для цього.

МЕДСЕСТРА. О господи... ох, пробач... будь ласка, пробач...

САНІТАР. Я, здається, не давав ніяких підстав...

МЕДСЕСТРА. Не давав, кажеш, га?

САНІТАР. Не давав.

МЕДСЕСТРА. Ну... ти таки справді маленький джентльмен, що й казати, ти такий ввічливий, такий запобігливий... і ти таки стопроцентний підлабузник. Скажи-но мені, хлопче...

САНІТАР (ледь помітно насуплюється). Вам нема чого...

МЕДСЕСТРА (із зловтішним співчуттям). Скажи-но мені, хлопче, чи це правда, що ти від своїх відстав, а до чужих не пристав? Чи це правда, молодий чоловіче, що ти перебуваєш тепер на нічній землі і що з одного боку тебе зрікаються і уникають твої брати, а з другого — зневажають і ма-

ють за ніщо ті, до кого ти тягнешся всією душею? Чи не в цьому полягає твоя головна проблема, сину?

САНІТАР. Навіщо ви так? Я... сумлінно працюю, хочу удосконалитися... Я нікому не заважаю.

МЕДСЕСТРА. Ось послухай мою пораду... Перебирайся на північ, хлопче... перебирайся в Нью-Йорк — там усі люди рівні, одне одного не кращі... Перебирайся на північ, хлопче. *(Раптом різко змінює тон.)* Але перед тим, як зробити це, збігай-но вниз і принеси мені пачку сигарет.

САНІТАР *(якусь мить вагається. Видно, хоче щось сказати; потім вирішує, що краще промовчати; іде до дверей, обертається)*. Гарзд, пані. *(Виходить.)*

МЕДСЕСТРА *(проводжає його очима. Після того, як він вийшов, хитає головою, сміється, перекривлює його)*. Гарзд, пані. Так, пані... Ха-ха-ха! Здохнути можна від цих білих негрів!

Вона піднімає телефонну трубку, набирає номер, світло спалахує в іншому місці; починається..

КАРТИНА П'ЯТА

На сцені — декорації попередньої картини, тобто приймальня палата, а на підвищенні — реєстраційне бюро іншої лікарні. За столом нікого немає. Телефон дзвонить раз, потім ще раз. З'являється друга медсестра, вона йде повільно, підпилюючи нігті на ходу.

ДРУГА МЕДСЕСТРА *(знявши трубку, ліниво)*. Лікарня «Милосердя».

МЕДСЕСТРА. Лікарня «Милосердя»! Добре милосердя, коли до тебе додзвонитися неможливо. Ні, що не кажи, а лікарня від лікарні різниться; в деяких лікарнях медсестри не залишають своїх постів.

ДРУГА МЕДСЕСТРА *(їй явно нудно)*. А-а, це ти, привіт. Чого тобі треба?

МЕДСЕСТРА. Треба? Нічого...

ДРУГА МЕДСЕСТРА *(після паузи)*. М-м. А чого ж ти тоді дзвониш?

МЕДСЕСТРА. Ну, як чого! *(Знижує плечима.)* Просто дзвоню, та й по всьому.

ДРУГА МЕДСЕСТРА. А-а.

Світло трохі тьмяніє. Музика.
Чути гуркіт автомобіля.

ГОЛОС ДЖЕКА. Кажу тобі, серденько, йому, видно, це не до вподоби. *(Сміється.)* Анітрохи! Тобі зручно сидіти, серденько? Га? Ну, то прихилися до спинки, вмотися зручніше, люба; їдучи на такій швидкості, ми не спізнаємося. Так, ми встигнемо... Ге-й, куди він іде! Стій!.. *(Чути страшний скрегіт металу... Потім западає тиша.)* Люба, серденько... ми зіткнулися... тебе не порани-

ло?.. Бессі! Бессі! *(Знову музика, вона стихає в міру того, як освітлення на сцені стає яскравішим.)*

МЕДСЕСТРА. Ну, що ж іще? А, ось що: в нашій лікарні — мер!

ДРУГА МЕДСЕСТРА. Ого. Що ж він робить у вас?

МЕДСЕСТРА. При чому тут робить?! Він у нас лікується.

ДРУГА МЕДСЕСТРА. А в нашій лікарні лежала його дружина... в квітні.

МЕДСЕСТРА. Гм. Зате у нас тепер лежить сам мер.

ДРУГА МЕДСЕСТРА *(їй уже дуже нудно)*. М-м... Атож, атож.

МЕДСЕСТРА *(обертається, бачить лікаря, який саме заходить до кімнати)*. О, моя пасія прийшла; ну, я тобі пізніше подзвоню, добре?

ДРУГА МЕДСЕСТРА. Еге ж.

Обидві кладуть телефонні трубки. Над другою медсестрою світло гасне.

КАРТИНА ШОСТА

МЕДСЕСТРА. Отже, сьогодні у нас чергуватиме наш великий білий лікар?

ЛІКАР *(роздратовано)*. Ах, облиште.

МЕДСЕСТРА. Боже, ми сьогодні не в гуморі? Де наша оптимістична посмішка, лікарє?

ЛІКАР *(не витримує, посміхається)*. І як це у вас так виходить? Як вам удається поводитися так, ніби нічого не сталося? Як ви можете весело вітати людину... забуваючи всі ті гидкі слова, які ви наговорили їй напередодні ввечері?

МЕДСЕСТРА *(ірайливо)*. Нічого гидкого я вам не говорила. Просто я поставила вас на місце... як уже робила не раз... і робитиму завжди.

ЛІКАР *(хоче сказати щось, але тільки зітхає)*. Ну, гаразд... забудьмо про це... Ви бачили, як заходить сьогодні сонце?

МЕДСЕСТРА *(імітує його інтонацію)*. Ні, я не бачила, як сьогодні заходить сонце. А що воно робить при цьому?

ЛІКАР *(включається в гру; театральним голосом)*. Небосхил на заході палає... вогонь охопив половину континента... язика полум'я тягнуться вгору до зірок, і величезне розпечене коло зависло над краєм світу.

МЕДСЕСТРА *(сміється)*. О боже... о боже...

ЛІКАР *(серйозно)*. Видовище справді прекрасне. Вийдіть і подивіться.

МЕДСЕСТРА *(кокетливо)*. Але, лікарє, я прикута до свого столу в цій обителі страждань, отже, мені доведеться повірити вам на

слово... Розповідайте ж далі про прекрасний вечір, мій величезний розпечений лікар, що завис над краєм мого кола... ха-ха-ха!

ЛІКАР (*нахиляється до неї*). Коли?

МЕДСЕСТРА. Що — «коли»?

ЛІКАР (*грайливо*). Коли ти підпустиш мене ближче до себе, жінко?

МЕДСЕСТРА. О боже!

ЛІКАР. Ось я перед вами... спрямований до вас, як дотична лінія, а хотів би бути радіальною... і не від центру, а до нього, прямисінько до рівновіддаленої точки вашого прекрасного завихрення.

МЕДСЕСТРА (*сміється*). О ла-ла! Облиште моє прекрасне завихрення... дотримуйтесь краще цієї... дотичної лінії.

ЛІКАР (*з удаваним розпачем*). Ну, що робити чоловікові, якому не дозволяють виправдати своє існування? Я пропоную вам любов. Вдумайтесь в це слово — любов... Я пропоную вам свою любов, себе самого, своє тоскне ліжко...

МЕДСЕСТРА. Беру до уваги вашу пропозицію... вашу пропозицію взято до уваги. (*Простягає папку*.) Ось... вам потрібні ваші папери?

ЛІКАР. Ні... мені не потрібні мої папери. (*Бере папку*.)

МЕДСЕСТРА. І оскільки вже ви наблизилися так, що я відчуваю на собі ваше гаряче дихання, дайте мені закурити. Я послала нашого чорношкірого за сигаретами, бо мої скінчилися. (*Лікар дає їй сигарету*.) І сірничка.

ЛІКАР. Запаліть сигарету від призахідного сонця. (*Кидає їй сірники*.) Він каже, що ви винні йому вже за три пачки.

МЕДСЕСТРА (*запалює сигарету*). Своє тоскне ліжко... і скажете ж таке.

ЛІКАР. Мадам, серце плаче, тіло горить...

МЕДСЕСТРА. А в мене немає часу для всіляких там лікарів.

ЛІКАР... серце плаче, тіло горить, а в неї немає часу... О господи... Як по-варварськи ви, жінки, ставитесь до поезії. (*Інтимніше, але все ще грайливо*.) Ви ще не розмовляли з батьком? Ще не сказали йому, що я безнадійно в вас закоханий? Ще не сказали, що вночі простирадла на моєму ліжку напинаються шатром?

МЕДСЕСТРА (*скривившись*). Я скажу йому... Я перекажу батькові саме ці слова, і він приїде сюди й задасть вам перцю за те, що ви отак розмовляєте з дівчиною! От побачите!

ЛІКАР. Боже мій! Я забув, з ким маю справу! Це ж невинне, янгольське створіння! Адже вдома у неї ніхто навіть не вимовляє вголос слова штани... і мух, напевно, називають не інакше, як крилатими комашками. А я, дурень, вважав, що розмовляю

з молодією медсестрою, яка має наготові медичний анекдот на кожен випадок життя...

МЕДСЕСТРА (*хихикає*). Ну, гаразд, гаразд, замовкніть. (*Піднесено*.) А взагалі, те, що я дозволяю собі іноді жартувати, щоб не бути білою вороною серед вас... ще не означає, що мені до вподоби отакі переходи від загального до особистого... Отже, будь ласка, давайте припинимо розмову на цю тему.

ЛІКАР (*співуче*). Мене завжди аж розпирє, коли я бачу вас. Якби ви знали, що ввижається мені...

МЕДСЕСТРА (*зашарівшись, хихикає*). Ну, годі ж бо! Справді, не треба!

ЛІКАР. Тоді виходьте за мене заміж, жінко. Коли ніщо інше неможливо, то ось вам моя рука!

МЕДСЕСТРА. Ну, досить!

ЛІКАР (*напівжартома, напівсерйозно*). Виходьте за мене заміж.

МЕДСЕСТРА (*тоном практичним, але не позбавленим доброти*). Мені вже набридли оці балачки. Мій батько ще може плекати якісь ілюзії; як не важко йому, але він же намагається пристосуватись до цього животіння. Але я не згодна на таке життя! Сорок шість доларів на місяць! Адже ви заробляєте саме стільки, правда? Сорок шість доларів на місяць! Хлопче, ви не маєте права навіть думати про одруження! Одруження для вас — недозволена розкіш... Єдине, що ви можете собі дозволити, — це похіть. Похіть, але не більше!

ЛІКАР (*саркастично*). О, благородна діво, аристократка дев'ятнадцятого століття, що не знати як опинилася в нашій вульгарній епосі... принцеса, створена для салонних розмов...

МЕДСЕСТРА. Послухайте, я кажу вам цілком серйозно, припиніть це.

ЛІКАР. Саме за таких мій прадід бився і прийняв смерть... Сорок шість доларів на місяць, і єдине, що я можу собі дозволити, — це похіть! Господи Ісусе!

МЕДСЕСТРА. Ну, от що... Досить знущатися з мене. Припиніть зараз же, чуєте?

ЛІКАР. І це я знущаюся з вас!..

МЕДСЕСТРА. Мені набрид цей безглуздий флірт; мені набридли ваші нездійсненні пропозиції. Скільки можна говорити про те, що ніколи не станеться? Скільки можна повторювати одне й те саме запитання, знаючи наперед, що відповідь на нього буде незмінною? Невже ви знаходите в цьому втіху? Невже це дає вам якусь насолоду, якусь протиприродну насолоду?

ЛІКАР (*грайливо*). А може, все пояснюється тим, що я кохаю вас?

МЕДСЕСТРА. О, то була б зовсім інша річ... Коли б це тільки правда. Економічні міркування тоді б наживали п'ятами, рятуую-

чись од списа мого нестямно закоханого лицаря. Мого лицаря, якого насамперед цікавить, коли проаналізувати його пропозиції одну за одною, просте й цілком прозаїчне злягання.

ЛІКАР (*посміхаючись, дуже галантно*). Але ж я запропонував вам одружитися зі мною.

МЕДСЕСТРА. Атож... звичайно... ви запропонували мені одружитися з вами. Та в Сполучених Штатах кишать дівчата, які чули цю велику обіцянку — я одружуся з вами... Я одружуся з вами, якщо... ЯКЩО! Велика обіцянка у супроводі великого умовного сполучника...

ЛІКАР. Власне, що ви з себе строїте?

МЕДСЕСТРА (*різко*). А що ви маєте на увазі?

ЛІКАР (*сміючись*). О, нічого.

МЕДСЕСТРА (*якусь мить мовчки дивиться на нього; потім каже*). Ви пропонуєте одружитися! Та чи знаєте ви... чи знаєте ви, що цей чорношкірий, якого я послала за сигаретами... чи знаєте ви, що він має більше підстав... матеріальних, економічних... запропонувати мені руку й серце, ніж ви? Га? Чи знаєте це? Цей самий чорношкірий! Чи знаєте ви, що цей чорношкірий заробляє більше за вас... і значно більше?

ЛІКАР (*вклоняється їй*). Знаю... І знаю також, якої ваги ви і ваша знаменита сім'я надаєте таким речам. І у мене саме виникла чудова ідея... а чому б вам не попросити цього чорношкірого одружитися з вами? Бо сам він, звісно, ніколи не наважиться звернутись до вас з такою пропозицією! Звичайно, якщо ви скажете про це своєму батькові, він не одразу зрозуміє вас, бо ми ж знаємо, яка людина ваш батько... правда ж, знаємо?.. Та він подумає трохи... зважить усі вигоди такого одруження... матеріальні... економічні... І якимось вже пристосуються до нових умов в ім'я вашого щастя й благополуччя...

МЕДСЕСТРА (*жбурляє в нього запалену сигарету і влучає*). Ви... ви гидота!

ЛІКАР. Ах ти ж...

МЕДСЕСТРА. Гидота!

ЛІКАР. Матеріальна... практична... (*трохи лагідніше*.) Звичайно, ваша сім'я знаменита, але від отих тисяч акрів землі не залишилося нічого, а колони вашого особняка облуплюються й розвалюються... (*Різкіше*.) Хоча, звичайно, ніхто не пам'ятає, щоб ваша сім'я колись мала тисячі акрів землі... Чи особняк з колонами, коли вже на те пішло...

МЕДСЕСТРА (*гнівно*). Я краще знаю, що правда, а що неправда. (*Опам'ятавшись*.) Ідіть, робіть свою справу і дайте мені спокій.

ЛІКАР (*ніжно*). Ну, гаразд... гаразд.

МЕДСЕСТРА. Кажу вам... дайте мені спокій.

ЛІКАР (*обтрушується*). Підпалювати лікарів — це злочин... палить собі санітарів, скільки хочете, якщо, звичайно, у вас немає щодо них інших планів... але лікарів...

МЕДСЕСТРА. Лікарів... лікарів... Їх на світі, як курей нерізаних. (*Хихикає*.) Я вас не обпекла?

ЛІКАР. Ні, ви мене не обпекли.

МЕДСЕСТРА. Шкода... була б вам наука. (*Якусь мить мовчить, потім посміхається*.) Пробачте, любий.

ЛІКАР (*з удаваною серйозністю*). Я приймаю ваше пробачення... і я чекаю вашої капітуляції.

МЕДСЕСТРА (*сміється*). Ну, що ж, чекайте, чекайте. (*Після паузи*). Між іншим, що ви збираєтесь робити в зв'язку з тим, що у нас зараз лежить мер нашого міста?

ЛІКАР. А що я мусив би в зв'язку з цим робити? Адже моя сфера — швидка допомога, а він тут — з інших причин.

МЕДСЕСТРА. Я казала вам... Я вам казала, що ви повинні зробити.

ЛІКАР. Знаю... Я мушу піти до нього нагору, в палату... Я мушу підсунути стілець до його ліжка, сісти й спитати: «Ну, як ся маєте, ваша честь?»

МЕДСЕСТРА. Ви, звичайно, можете сміятись, коли хочете... Але раджу вам послухатися мене. Вам потрібна підтримка... А він міг би стати вам у пригоді, якби схотів.

ЛІКАР. Авжеж, міг би... Ну, звичайно, міг би стати мені в пригоді... Він міг би, наприклад, віддати мені свій автомобіль... подарувати свій лімузин марки «Корд». Оце був би жест! Я певен, що жодний мер не робив ще такого жесту по відношенню до рядового громадянина. Ви бачили його автомобіль?

МЕДСЕСТРА. Чи бачила я його автомобіль? Чи бачила я те... чи бачила я це... Лімузини марки «Корд»... і вечірнє сонце... Що й казати, надзвичайно привабливо. А ви, мабуть, завжди мрієте саме про такі речі? Про те, як чудового вечора ви мчите в чудовому автомобілі, правда?

ЛІКАР (*тихо*). Один господь знає, як я хотів би помчати звідси.

МЕДСЕСТРА (*киває*). Розумію... Розумію. Ну, що ж, може, ви ще змушені будете тікати звідси. Люди вже помітили, що ви невдоволені... люди вже не раз чули про ваше... незадоволення... Мій батько чув... Багато хто вже знає про ваше ставлення до різних речей. У людей створюється враження, що ви зневажаєте їх... Вас приваблює інше... оті іноземці, що перерізають один одному горлянки, бо чогось не поділили... ви б хотіли бути там, серед них, правда?

ЛІКАР (*тихо, палко*). Більш як півмільйона людей вже загинуло в цій війні! Знаєте ви це чи ні? Цивільні гинуть від повіт-

ряних нальотів. Ні, ви зовсім не розумієте мене! Мое незадоволення... так ви, здається, сказали... моє незадоволення не має нічого спільного з лояльністю чи нелояльністю... Політика мене анітрохи не цікавить... але таку вже маю неспокійну вдачу... я ненавиджу пороженчу... застій... а тут мене засмоктую... Я не геній, але бути лікарем швидкої допомоги в цій другорядній лікарні... в цьому другорядному штаті... Ні!.. Це не для мене. Прошу, вислухайте мене. Заради того, щоб... заради того, щоб там перев'язати руку лише одній-єдиній людині... заради того, щоб опинитися зараз там... я ладен послати місто Мемфіс... я ладен послати весь штат... а не забувайте, я ж народився тут... я міг би послати весь цей триклятий штат...

МЕДСЕСТРА (*металевим голосом*). А я знаю, як ви могли б досягти всього цього. У мене виникла чудова ідея... Ви могли б просто піти до мера й познайомити його з вашими поглядами на ці речі, і він би охоче допоміг вам... вилетіти геть принаймні з цієї лікарні, а може, і з самого штату! Тільки навряд чи він подарував би вам на прощання свій лімузин. Тобто, він би, звичайно, щось там дав вам на прощання... Найімовірніше — коліном під зад!

ЛІКАР (*гірко посміхається*). Так... так... Безперечно, так воно й було б. Мені таки пощастило... мені дуже пощастило, що я маю такого друга, як ви... що між нами склалися такі взаємини...

МЕДСЕСТРА. О, який сарказм!

ЛІКАР. А чого ж ви хотіли, чорт забирай? Як, на вашу думку, я мушу поводитись?

МЕДСЕСТРА. Як? (*Сміється*.) О боже, комедія, та й годі!.. А так, як я вже радила сьогодні тому чорношкірому... пам'ятайте, що ви ходите по натягнутому канату; отже, не роздивляйтесь довкола, а робіть свою справу... (*кокетливо*) і... і якщо вас не затримає сьогодні ніякий випадок, невідкладніший за ваше... (*криво посміхається*) «кохання» до мене... то, може, я дозволю вам відвезти мене додому... у вашому пошарпаному шевролету.

ЛІКАР. Жінко, я, як завжди, з величезною радістю чекаю тієї насолоди, що її дає мені автомобільна прогулянка з вами до вашого дому... І та зупинка по дорозі... Хвилини на п'ятнадцять... яка починається з болісних пестошів, а закінчується відчайдушним і безрезультатним матчем з вільної боротьби, під час якого ви сичите, що я багато собі дозволяю, а я раз чи два ненароком натискаю ліктем на клаксон... (*Медсестра хихикає*.) І нарешті, в моєму пошарпаному автомобілі, перед пошарпаним будинком вашого батька... палкий поцілунок взаємно... рука торкається завітного місця... лише на одну

мить... і ви зникаєте в будинку. Я з радістю чекаю цього ритуалу... як завжди.

МЕДСЕСТРА (*задоволено*). Що ж, дякую.

ЛІКАР. Я з радістю чекаю цього ритуалу, бо він робить мене винятком серед інших мужчин...

МЕДСЕСТРА. О...

ЛІКАР. Бо я, очевидно, єдиний у наших двох округах білий мужчина. Віком до шістдесяти років, якому не випала насолода...

МЕДСЕСТРА. БРЕХУН! Ах ти ж нещасний негритянський виплодок! Ти ж свою матір...

ЛІКАР (*сміється*). Боже! Оце так розійшлася!

МЕДСЕСТРА. Мерзотник! Ви мерзотник!

ЛІКАР. Я чесний... я чесний мужчина. Дозвольте ж мені зробити вас чесною жінкою.

МЕДСЕСТРА (*в нестямі люто щидить кризь зуби*). Ну, ви домоглися свого, хлопче... ви гралися зі мною й догралися. Тепер я вам покажу... Я вам влаштую... Я зроблю так, щоб і духу вашого тут більше не було... ви розумієте, що я вам кажу?

ЛІКАР. Ваші слова звучать трохи двозначно, люба.

МЕДСЕСТРА. Помиляєтесь, чорт забирай. Цього разу — ніякої двозначності!

Заходить санітар. Медсестра помічає його.

МЕДСЕСТРА. Забирайся геть звідси!

Санітар стоїть.

МЕДСЕСТРА. Чуєш? Забирайся звідси під три чорти! ГЕТЬ!

Санітар задкує, мовчки виходить.

ЛІКАР (*сміється*). Королева в палаці. Боже, ви такі штучка.

МЕДСЕСТРА. Чи зрозуміли ви, що я вам сказала?

ЛІКАР. Ну, я, звичайно, чув кожне слово... кожен солодкий звук...

МЕДСЕСТРА. Ви зарвалися... і ви про це пошкодуєте. Я скажу батькові... Я з вами розраховуюся!

ЛІКАР (*примирливо*). Ну, послухайте. Нашо ж так...

МЕДСЕСТРА. Це цілком серйозно.

ЛІКАР (*явно бреше*). Послухайте... не вже ви гадаєте, що я справді мав на увазі...

МЕДСЕСТРА (*перекривлює*). Гадаєте... мав на увазі... (*Регочеться*.) О господи... на вас смішно дивитись. (*В її голосі вже немає тієї люті, вона говорить спокійно й твердо*.) Я сказала, що розраховуюся з вами... І я зроблю це. Можете собі й далі працювати... робити свою справу... але пам'ятайте, що я сказала... Нехай мої слова весь час звучать у ваших вухах. Між нами все буде, як раніше,

і ми будемо взаємно ввічливі... наче нічого й не трапилося... анічогісінько. (*Знову сміється.*) Любий, ваша шия — в зашморгу, я виганяю батоном коня з-під вас, коли мені заманеться... Лясь!

ЛІКАР (*скривившись*). У нас тут буде тепер чудово.

МЕДСЕСТРА. О, будьте певні. І, крім того, весело! Дуже весело.

ЛІКАР. Ну, що ж... Виходить, від автомобільної прогулянки сьогодні доведеться відмовитись...

МЕДСЕСТРА. Ні в якому разі! Ви не відмовитесь від автомобільної прогулянки зі мною. Ви повезете мене сьогодні додому... повезете сьогодні... і завтра... ви доведете мене аж до дверей... ви будете моїм кавалером. І між нами відбуватиметься все те, про що ви розповідали. Ви залишатиметесь до мене, хлопче, і ви робитимете це як слід!

ЛІКАР (*якусь мить мовчки дивиться на неї*). А ви таки добра штучка. Що б там не було, я мушу визнати це.

Медсестра дико регочеться. Музика. Світло гасне в цій частині сцени й спалахує в іншому місці, освітлюючи Другу медсестру, що сидить за своїм столом; починається...

КАРТИНА СЬОМА

ДЖЕК (*вбігає*). Пані, мені потрібна допомога, швидше!

ДРУГА МЕДСЕСТРА. Чого тобі треба тут?

ДЖЕК. Стався нещасний випадок, пані... На вулиці в моєму автомобілі лежить поранена жінка.

ДРУГА МЕДСЕСТРА. Та невже? Що ж, сідай і жди... Іди он у той куток і там чекай.

ДЖЕК. Але ж потрібна швидка допомога! Людина тяжко поранена!

ДРУГА МЕДСЕСТРА. Сідай і жди! Жди он у тому кутку.

ДЖЕК. Жінка сходить кров'ю...

ДРУГА МЕДСЕСТРА. Жди, тобі кажуть!

ДЖЕК. Пані... В моєму автомобілі лежить Бессі Сміт...

ДРУГА МЕДСЕСТРА. А мені начхати на те, хто там лежить у твоєму автомобілі, чорнопикий. Жди, чуєш?

Музика. Світло гасне в цій частині сцени і спалахує знову в центрі, де стоять медсестра і лікар; починається...

КАРТИНА ВОСЬМА

Музика стихає.

МЕДСЕСТРА (*голосно*). Гей, негритосе... негритосе!

Заходить санітар.

МЕДСЕСТРА. Дай мені мої сигарети.

ЛІКАР. Ну, я, мабуть...

МЕДСЕСТРА. Ви залишитесь тут!

Санітар подає медсестрі сигарети, він поводиться обережно, намагаючись збачнути, що сталося.

МЕДСЕСТРА. Тебе за смертю посилати, а не за сигаретами. Що ти робив? Сів посидіти у їдальні, щоб ніжки відпочили, чи що?

САНІТАР. Ви ж звеліли мені... вийти.

МЕДСЕСТРА. Ні! Перед тим! Де ти був? Ходив на тютюнову фабрику? Чи бігав у центр міста за цією пачкою?

САНІТАР. Ні... я...

МЕДСЕСТРА. Ну, гаразд. (*До лікаря.*) Куди? Куди ви збиралися йти?

ЛІКАР (*з перебільшеною чемністю*). Пробачте? Я вас не розумію.

МЕДСЕСТРА. Я питаю... куди ви хотіли піти? За кавою?

ЛІКАР. Ах, он воно що. Сигарети вам принесли, тепер принести кави? Він виконав одну вашу примху, а я мушу виконати другу?

МЕДСЕСТРА (*зловтішно посміхаючись*). Авжеж... Це буде непогано... мати вас обох на побігеньках. Так, мені заманулося кави, і я хочу, щоб ви принесли її мені. Отже, чому б вам не збігати за чашечкою? Я люблю гарячу каву... і міцну...

ЛІКАР. І чорну?..

МЕДСЕСТРА. З вершками!. І солодку... і щоб одна нога тут, а друга там!

ЛІКАР. Очевидно, ваше бажання — для мене наказ, га?

МЕДСЕСТРА. Ви вгадали!

ЛІКАР (*прямує до дверей, напівдорозі зупиняється*). Я щойно побачив чудесне видіння... Може, одного дня, сидячи там за своїм столом, ви розрізатимете конверти цим кинджалом, який править вам за ніж для паперу... і ненароком пораните собі руку... тоді ви кинетесь до мого кабінету... а я буду там, і кров юшитиме з вас, як вода... і тоді я візьму вас за руку... й триматиму її... просто триматиму... й дивитимусь, як юшить кров... триматиму вас за руку й дивитимусь, як з вас витікає кров...

МЕДСЕСТРА (*хапає кинджал*). Ви про оцей? Скоріше він побуває у вас між ребрами!

ЛІКАР (*виходячи*). Ви замовили одну каву, мадам.

МЕДСЕСТРА (*після паузи кидає ніж на стіл*). Ну, я йому покажу. Лясь! Я ще ляс-

ну тим батогом. (До санітара.) А ти чого тут стовбичиш? Любиш підглядати, га?

САНІТАР. Я не підглядач.

МЕДСЕСТРА. Що? Ти любиш підслухувати? Тобі це приємно?

САНІТАР. Я ж сказав: ні.

МЕДСЕСТРА (скоріше звертаючись сама до себе). Гляди мені. Ну, а йому я ще покажу... знатиме, як розмовляти зі мною... я ласну тим батогом. (Звертається до санітара.) Мій батько каже, що Франсіско Франко здобуде перемогу у тій війні... що він перемає... і що це буде чудово.

САНІТАР. Він так каже?

МЕДСЕСТРА. Еге ж. Мій батько каже, що Франсіско Франко вже дав їм перцю, отій зграї радикалів, і так їм і треба... це просто чудово.

САНІТАР. Справді?

МЕДСЕСТРА. Я ж казала тобі, що мій батько... Ну, історик, він тобі не хтось там... На його думку ще зважають. Все ще зважають. Він каже, що за тих, хто хоче поїхати туди, ще візьмуться... незалежно від того, хто перемає, а хто програє.

САНІТАР. Я певен, що ваш батько — добре поінформована людина, і...

МЕДСЕСТРА. Що ти сказав?

САНІТАР. Я сказав... я сказав... я певен, що ваш батько — добре поінформована людина, і... до його думки треба прислухатись.

МЕДСЕСТРА. Правильно, хлопче... Ти тільки знай собі кажи те, що люди хочуть почути... так, щоб виходило і нашим, і вашим. Чи ти... чи ти чув, як він тільки що погрожував мені? Чув?

САНІТАР. О, я... я не думаю, що...

МЕДСЕСТРА (металевим голосом). Ти чув, як він погрожував мені!

САНІТАР. Я не думаю...

МЕДСЕСТРА. Ти такий розумний... а такий дурний... Я просто не знаю, що мені з тобою робити. (Вона знову думає про лікаря, про це свідчить вираз її обличчя.) Ти відмовляєшся розуміти найпростіші речі, а це може погано скінчитися... дуже погано. Особливо якщо зважити на те, що все майже підготовлено...

САНІТАР. Що саме майже підготовлено?

МЕДСЕСТРА (сміється голосно, але невесело. Вона ледве стримується). Як, хіба ти не знаєш, хлопче? Хіба ти не знаєш, що ми з тобою фактично вже заручені?

САНІТАР. Я... я не...

МЕДСЕСТРА. Що, ти хіба не знаєш, що таке економічні фактори? Хіба тобі не розкрили ще очі на справжній стан речей? (Вона хихикає.) На те, що наші лідари поспішають назустріч призахідному сонцю... слідом за лімузинами марки «Корд»... що від тисяч акрів нічого не лишилося, а фарба

облуплюється... що настав час... останнього прощання?

САНІТАР (обережно). Я вас не розумію...

МЕДСЕСТРА. Правда? (Ії голос тремтить.) Ти правда... не розумієш мене? Чому? Що з тобою, хлопче, невже ти нездатний зрозуміти таку просту річ?

САНІТАР (стримано, але гнівно). Сподіваюсь, що колись вам набридне знущатися з мене. Сподіваюсь, набридне.

МЕДСЕСТРА. Піди в палату номер двісті шість... піди і скажи мерові, що, як тільки його зад загоїться, ми дамо йому роботу: попросимо його одружити нас.

САНІТАР (з гидливою гримасою). Серйозно... це вже занадто...

МЕДСЕСТРА. Занадто? Занадто, кажеш? Тоді послухай, що я тобі скажу... Мені все це остогидло! Остогидло. Мені остогидло все в цьому задушному, безглуздому, мухами загидженому світі. Мені остогидла невідповідність між тим, що є, і тим, що мусила б бути! Мені остогидла твоя пика... Від самої думки про тебе шкіра мені починає свербіти... І він мені остогид. (Тепер уже не голосно, співуче.) Мені остогидло відповідати на телефонні дзвінки в цій триклятій ідіотській лікарні... Мені остогид запах дезінфекції... Він мене в могилу зажене... Мені остогидло лягати спати й остогидло прокидатись... Мені осточортіло... мені осточортіла правда... і осточортіло брехати про правду... Мені осточортіла власна шкіра. Душа поривається на волю!

САНІТАР (після короткої паузи). Вам слід піти до кабінету швидкої допомоги... і трохи полежати.

Санітар наближається до неї.

МЕДСЕСТРА. Не підходь до мене!

В цю мить двері з вулиці розчиняються і до кімнати вбігає Джек. Він водночас і п'яний, і контужений, і переляканий. Обличчя його порізане, але кров уже не тече. Одяг брудний, розхристаний. Зробивши кілька кроків, він зупиняється, важко дихаючи.

МЕДСЕСТРА. Гей! Ти що, з цепу зірвався?

САНІТАР (не рухаючись з місця). Що вам треба?

ДЖЕК (важко дихає, не може отямитись). Що?..

МЕДСЕСТРА. Чого ти влетів сюди, мов скажений? Що з тобою? (До санітара.) Ану, подивися, що з ним.

САНІТАР (робить крок вперед). Що вам треба?

ДЖЕК (все ще не отямившись). Що мені треба?..

САНІТАР (відступаючи на крок). Хіба ж можна так вдиратися до лікарні... Влетіли, мов скажений... Це ж непристойно...

МЕДСЕСТРА. Ти п'яний?

ДЖЕК (*спантеличений недоречністю цього запитання*). Я трошки випив... так... я п'яний. (*Гаряче.*) Але там, на вулиці, у мене лежить...

МЕДСЕСТРА. Ану, не репетуй, ти! Це лікарня для білих, чуєш?

САНІТАР (*підходить до медсестри*). Це правда. Вона каже правду. Це приватна лікарня... напівприватна лікарня. Вам слід було б проїхати далі... до міста...

ДЖЕК (*хитає головою*). Ні...

МЕДСЕСТРА. Ну, от що, вислухай і зрозумій це... (*робить ледь помітну паузу, потім вимовляє це слово, але без особливого наголосу*) чорнопикий... це напівприватна лікарня для білих...

ДЖЕК (*обурено*). А мені однаково!

МЕДСЕСТРА. Ну, давай, давай, забирайся...

САНІТАР (*в той час як заходить лікар, несучи дві чашки кави*). Ідьте далі... далі...

ЛІКАР. В чім річ?

САНІТАР. Я кажу йому, щоб він їхав далі, до Мемфіса...

ЛІКАР. Помовч. (*До Джека.*) Що сталося?

ДЖЕК. Будь ласка... у мене жінка...

МЕДСЕСТРА. Тобі сказали: забирайся!

ЛІКАР. У вас жінка...

ДЖЕК. На вулиці... в автомобілі... Стався нещасний випадок... стільки крові... Її рука...

ЛІКАР (*на мить замислився, потім, глянувши на медсестру, попрямував до дверей на вулицю*). Гарзд... зараз підемо подивимось. (*До санітара, який не зрушив з місця.*) Ви підете зі мною, чуєте... Ходімо.

САНІТАР (*дивлячись на медсестру*). Ми сказали йому, щоб він їхав далі, до Мемфіса.

МЕДСЕСТРА (*до лікаря, звузивши очі*). Не смійте туди йти!

ЛІКАР (*не звертаючи на неї уваги; до санітара*). Ви чули, що я сказав? Ходімо.

МЕДСЕСТРА (*голосно*). Кажу вам... Не смійте туди йти!

ЛІКАР (*тихо, сумовито*). А інакше... ви мені покажете, люба? Ви розповісте все меру, і він дасть мені коліном під зад? І я вилечу звідси? Чи ви звернетесь до Вашингтона з вимогою депортувати мене за межі Сполучених Штатів? Що ж ви зробите, га?..

МЕДСЕСТРА (*крізь зуби*). Не смійте туди йти...

ЛІКАР. Ну, що ж, люба, що б ви там не хотіли зробити мені... краще робіть це зараз!

Він з санітаром прямує до дверей на вулицю.

МЕДСЕСТРА (*ім навздогін, воднораз зло і плаксиво*). Не смійте туди йти! (*Санітар*

і лікар виходять.) Я попередила вас! Ну, тепер я вам таки покажу... А ти забирайся геть звідси... тобі вже тут нічого робити.

Джек відходить до лавки, що стоїть на голому місці праворуч. Медсестра запалює сигарету.

МЕДСЕСТРА. Казала ж, що я вам покажу... А тепер таки покажу. (*Звертаючись до Джека.*) Здається, я сказала тобі, що це лікарня для білих.

ДЖЕК (*стомлено*). Я знаю, пані... ви казали мені.

МЕДСЕСТРА (*дивлячись на двері*). Ти не хочеш робити те, що тобі кажуть... ти вскочиш у халепу... і інших заведеш у халепу.

ДЖЕК (*зітхаючи*). Мені однаково...

МЕДСЕСТРА. А буде не однаково!

ДЖЕК (*тихо, хитаючи головою*). Ні... не буде. (*Тепер уже звертається не так до неї, як до себе самого.*) Ми їхали... не дуже швидко... не так уже й швидко... правда, ми поспішали... і я перед від'їздом випив... Ми випили... але їхали ми не так уже й швидко... не надто швидко...

МЕДСЕСТРА (*її слова тепер — це коментарі до його розповіді, вона вимовляє їх стиха*). Вів машину п'яний... і на дворі це ж видно...

ДЖЕК. Але тут вискочила машина... я не бачив її... а її водій не міг бачити мене... збоку, з путівця... несподівано, з розгону... (*весь напружується*) тарах! (*Обм'якає*). І нас навіть не викинуло... ні мене, ні її... обидві машини залишилися на колесах... але ми зупинились... і мотор моєї машини працював... я вимкнув його... На дверцятах... на дверцятах з правого боку була велика вмятинка... оце і все... і більше ніяких пошкоджень... але перед цим ми їхали й сміялися... в машині було холоднувато — вітерець завивав, а надворі тепло... вона висунула руку з вікна...

МЕДСЕСТРА. Так вам і треба... щоб не пили за кермом...

ДЖЕК. І я сказав... я сказав: «Серденько, ми зіткнулися... тебе не поранило?» (*Його обличчя кривиться.*) А потім я глянув... а дверцята вдавнені... Її затиснуло між дверцятами й сидінням... і весь її правий бік під вдавненими дверцятами, а дверцята вдавнилися в її правий бік... Бессі! Бессі!.. (*тепер уже звертаючись до медсестри*)... але, пані... її рука... її права рука... була відірвана... майже відірвана від плеча... і кров юшнела... Кров так текла з неї!..

МЕДСЕСТРА (*луною, сама до себе*). Як вода?.. Ах, це жахливо... жахливо...

ДЖЕК. Я не чекав... тих людей... в тому автомобілі... Я увімкнув мотор... увімкнув...

МЕДСЕСТРА (*стрепенувшись*). І ти

від'їхав?.. Втік з того місця, де сталася катастрофа?

ДЖЕК. Її рука, пані...

МЕДСЕСТРА. Та чи знаєш ти, що поліція, напевно, розшукує тебе зараз?.. Знаєш?

ДЖЕК. Так, пані... певно, що так... я поїхав... за милю від того місця є лікарня...

МЕДСЕСТРА (*широко розплющивши очі*). Що? Ти вже десь був? Ти вже встиг десь побувати? Чого ж ти тоді приїхав сюди з тією жінкою, га?

ДЖЕК. У тій лікарні... Я підбіг до реєстраторки й сказав їй, що сталося... а вона каже: «Сідай і жди... іди в той куток, сідай і жди... ЖДИ!» То була лікарня для білих, пані.

МЕДСЕСТРА. А це також лікарня для білих.

ДЖЕК. Я сказав... потрібна швидка допомога... стався нещасний випадок... «Жди, тобі кажуть! Сідай і жди»... Я сказав їй... я сказав, що потрібна швидка допомога... я сказав... ця жінка тяжко поранена... «Жди, чуєш, жди!» Я кажу: «Пані, в моєму автомобілі лежить Бессі Сміт...». «А мені начхати на те, хто там лежить у твоєму автомобілі, чорнопикий... Жди, чуєш?»... Я не міг там чекати... вона ж сходила кров'ю... я поїхав далі... далі... потім зупинився на дорозі й спитав, і мені сказали, куди їхати... і я приїхав сюди.

МЕДСЕСТРА (*глухо*). Я знаю, хто вона... я чула, як вона співає. (*Зненацька, різко*.) Ану, як твоє прізвище? Ти не мав права тікати з місця, де стався нещасний випадок!.. Я подзвоню в поліцію; я скажу їм, де ти!

Лікар і санітар повертаються. Їхні халати закривавлені. Санітар відходить вглиб сцени, обминаючи Джека. Лікар іде до Джека, дивлячись йому у вічі.

МЕДСЕСТРА. Він втік з місця нещасного випадку... і він не поїхав прямо до нас... він уже побував в одній лікарні. Я попереджала вас, щоб ви не встрявали в цю історію...

ЛІКАР (*тихо*). Заткни пельку! (*Підходить до Джека, стає перед ним*.) Скажіть-но мені...

МЕДСЕСТРА. Я попереджала вас! Ви не послухалися мене...

ДЖЕК. Вам теж потрібно моє прізвище? Так?

ЛІКАР (*намагається говорити стримано*). Ні, мені потрібне не це. Скажіть, коли ви привезли її сюди...

ДЖЕК. Я привіз її сюди... Там їй не хотіли допомогти...

ЛІКАР. Гаразд. Коли ви привезли її сюди... коли ви привезли цю жінку сюди...

МЕДСЕСТРА. О, це вам не звичайна жінка... це не просто якась там чорношкіра... Це Бессі Сміт!

ЛІКАР. Коли ви привезли цю жінку сюди... коли ви приїхали сюди... коли ви привезли цю жінку сюди... Чи знали ви, що вона вже мертва?

Пауза.

МЕДСЕСТРА. Мертва!.. Цей чорношкірий привіз сюди мертву жінку?

ЛІКАР (*він боїться почути відповідь на своє запитання*). Ну?..

МЕДСЕСТРА (*луною*). Мертва... мертва...

ДЖЕК (*столмено повертається і прямує до дверей на вулицю*). Так... я знав, що вона вже мертва. Вона померла по дорозі сюди.

МЕДСЕСТРА (*стрепенувшись*). Ти куди? Ти куди йдеш? Я викликаю поліцію!

ДЖЕК (*на дверях*). Я буду на вулиці.

ЛІКАР (*Джекові навздогін*). Чого ж ти сподівався від мене, га? Що я, по-твоєму, мав зробити?

Джек зупиняється на мить, дивиться на нього пустими очима, зачинає за собою двері.

ЛІКАР. Скажи мені! Що я, по-твоєму, мав зробити?

МЕДСЕСТРА (*глузливо*). Може... може, він сподівався, що ви воскресите її... великий білий лікарю. (*Вона сміється, сміх переходить в істерику*). Великий... білий... лікарю... Куди ж ви тепер подінетеся... великий, білий... лікарю? Вам тепер каюк. Ви оглянули свого останнього пацієнта... А тепер — каюк, хлопче! Ви оглянули свого останнього пацієнта... чорношкіру... мертву чорношкіру... пані... Як а співає. Що ж... я теж співаю, хлопче... Я співаю чудово. Хочеш почути, як я співаю? Га? Хочеш почути, як я співаю?

Вона співає — співає й водночас сміється. Пісня без мелодії, це майже виття, а сміх її — майже плач.

ЛІКАР (*підходить до неї*). Перестаньте! Перестаньте!

Вона не може зупинитись. Нарешті він дає їй ляпаса. Западає мовчанка. Вона завмерла, піднісши руку до щоки. Він задкує до дверей.

САНІТАР (*прихилившись спиною до стінки*). Де це бачено... привозити до лікарні мертву жінку... І що собі люди думають, коли роблять отаке...

Лікар виходить. Світло над сценою гасне... Безмежне розпечене вечірне небо; музика.

ЗАВІСА

З англійської переклав М. ПІНЧЕВСЬКИЙ